

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 10ης Οκτωβρίου 2019*

«Προδικαστική παραπομπή – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Άρθρο 12, παράγραφος 1 – Καθεστώς αυστηρής προστασίας των ζωικών ειδών – Παράρτημα IV – *Canis lupus* (λύκος) – Άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε' – Παρέκκλιση που επιτρέπει τη σύλληψη περιορισμένου αριθμού ορισμένων δειγμάτων – Θήρα διαχειρίσεως – Εκτίμηση της καταστάσεως διατηρήσεως των πληθυσμών του συγκεκριμένου είδους»

Στην υπόθεση C-674/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το *Korkein hallinto-oikeus* (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Φινλανδία) με απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο την 1η Δεκεμβρίου 2017, στο πλαίσιο της δίκης την οποία κίνησε η

Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola Pohjois-Savo – Kainuu ry

παρισταμένων των:

Risto Mustonen,

Kai Ruhanen

Suomen riistakeskus,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Arabadjiev (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, K. Lenaerts, Πρόεδρο του Δικαστηρίου, ασκούντα καθήκοντα δικαστή του δευτέρου τμήματος, και C. Vajda, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: H. Saugmandsgaard Øe

γραμματέας: R. Schiano, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 9ης Ιανουαρίου 2019,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- το *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola Pohjois-Savo – Kainuu ry*, εκπροσωπούμενο από τις S. Kantinkoski και L. Iivonen,

* Γλώσσα διαδικασίας: η φινλανδική.

- ο M. Ruhanen, εκπροσωπούμενος από τον P. Baarman, asianajaja,
- η Suomen riistakeskus, εκπροσωπούμενη από τον S. Härkönen,
- η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Heliskoski,
- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Nyman-Lindegren, καθώς και από τις M. Wolff και P. Ngo,
- η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις A. Falk, C. Meyer-Seitz, H. Shev, J. Lundberg και H. Eklinder,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους M. Huttunen και C. Hermes,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 8ης Μαΐου 2019,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7, στο εξής: οδηγία περί οικοτόπων).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο δίκης μεταξύ του Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola Pohjois-Savo – Kainuu ry (στο εξής: Tapiola), σχετικά με τη νομιμότητα των αποφάσεων της Suomen riistakeskus (φινλανδικής υπηρεσίας για την άγρια ζωή, στο εξής: Υπηρεσία) με τις οποίες χορηγήθηκαν ορισμένες κατά παρέκκλιση άδειες για τη θήρα του λύκου.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Το άρθρο 1 της οδηγίας περί οικοτόπων, με τίτλο «Ορισμοί», έχει ως εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας νοούνται ως:

[...]

- θ) “κατάσταση διατήρησης ενός είδους”: το αποτέλεσμα του συνόλου των παραγόντων που, επιδρώντας στο οικείο είδος, είναι δυνατόν, να αλλοιώσουν μακροπρόθεσμα την κατανομή και το μέγεθος των πληθυσμών του στο αναφερόμενο στο άρθρο 2 έδαφος.

Η “κατάσταση της διατήρησης” κρίνεται ως “ικανοποιητική” όταν:

- τα δεδομένα τα σχετικά με την πορεία των πληθυσμών του οικείου είδους δείχνουν ότι το είδος αυτό εξακολουθεί και μπορεί να εξακολουθεί μακροπρόθεσμα να αποτελεί ένα ζωτικό στοιχείο των φυσικών οικοτόπων στους οποίους ανήκει

και

- η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους αυτού δεν φθίνει ούτε υπάρχει κίνδυνος να μειωθεί κατά το προβλεπτό μέλλον

και

- υπάρχει και θα συνεχίσει πιθανόν να υπάρχει ένας οικοτόπος σε επαρκή έκταση ώστε οι πληθυσμοί του να διατηρηθούν μακροπρόθεσμα·

[...]».

4 Το άρθρο 2 της οδηγίας προβλέπει:

«1. Η παρούσα οδηγία σκοπό έχει να συμβάλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών όπου εφαρμόζεται η συνθήκη.

2. Τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται σύμφωνα με την παρούσα οδηγία αποσκοπούν στη διασφάλιση της διατήρησης ή της αποκατάστασης σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των φυσικών οικοτόπων και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας κοινοτικού ενδιαφέροντος.

3. Κατά τη λήψη μέτρων σύμφωνα με την παρούσα οδηγία, λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, καθώς και οι περιφερειακές και τοπικές ιδιομορφίες.»

5 Το άρθρο 12, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας έχει ως ακολούθως:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να θεσπισθεί ένα καθεστώς αυστηρής προστασίας των ζωικών ειδών που αναφέρονται στο σημείο α) του παραρτήματος IV, στην περιοχή φυσικής κατανομής τους, που να απαγορεύει:

- α) κάθε μορφή σύλληψης ή θανάτωσης, εκ προθέσεως, δειγμάτων αυτών των ειδών λαμβανομένων στη φύση·
- β) να παρενοχλούνται εκ προθέσεως τα εν λόγω είδη, ιδίως κατά την περίοδο αναπαραγωγής, την περίοδο κατά την οποία τα νεογνά εξαρτώνται από τη μητέρα, τη χειμερία νάρκη και τη μετανάστευση·
- γ) την εκ προθέσεως καταστροφή ή τη συλλογή των αυγών στο φυσικό περιβάλλον·
- δ) τη βλάβη ή καταστροφή των τόπων αναπαραγωγής ή των τόπων ανάπαυσης.»

6 Το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων ορίζει ότι:

«Τα κράτη μέλη, υπό τον όρο ότι δεν υπάρχει άλλη αποτελεσματική λύση και ότι η παρέκκλιση δεν παραβλάπτει τη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των πληθυσμών των συγκεκριμένων ειδών στην περιοχή της φυσικής του κατανομής, μπορούν να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 12, 13, 14 και 15 στοιχεία α) και β):

- α) για να προστατεύσουν την άγρια πανίδα και χλωρίδα και να διατηρήσουν τους φυσικούς οικοτόπους·
- β) για να προλάβουν σοβαρές ζημιές, ιδίως των καλλιεργειών, της κτηνοτροφίας, των δασών, των πληθυσμών ιχθύων και των υδάτων και ιδιοκτησιών άλλης μορφής·

- γ) για λόγους δημόσιας υγείας και ασφαλείας ή για άλλους επιτακτικούς λόγους προέχοντος δημοσίου συμφέροντος, συμπεριλαμβανομένων τυχόν λόγων κοινωνικού ή οικονομικού χαρακτήρα και ευεργετικών συνεπειών πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον·
 - δ) για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς λόγους, για λόγους αποκατάστασης πληθυσμών και επανεισαγωγής των εν λόγω ειδών και για επιχειρήσεις αναπαραγωγής που απαιτούνται για τους σκοπούς αυτούς, συμπεριλαμβανομένης της τεχνητής αναπαραγωγής των φυτών·
 - ε) για να επιτρέψουν, υπό όρους αυστηρά ελεγχόμενους, την επιλεκτική και ποσοτικά περιορισμένη σύλληψη ή κράτηση περιορισμένου αριθμού, προσδιορισμένου από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, μερικών δειγμάτων των ειδών που αναφέρει το παράρτημα IV.»
- 7 Στα ζωικά είδη «κοινοτικού ενδιαφέροντος που απαιτούν αυστηρή προστασία», ο κατάλογος των οποίων περιλαμβάνεται στο παράρτημα IV, στοιχείο α', της ίδιας οδηγίας, περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, ο «*Canis lupus* [λύκος] (εκτός [...] των φινλανδικών πληθυσμών μέσα στην περιοχή διαχείρισης τάρανδων σύμφωνα με το άρθρο 2 του σχετικού φινλανδικού νόμου αριθ. 848/90 της 14ης Σεπτεμβρίου 1990)».

Το φινλανδικό δίκαιο

- 8 Συμφώνως προς το άρθρο 37, τρίτο εδάφιο, του *metsästyslaki* (615/1993) (νόμου περί θήρας 615/1993), της 28ης Ιουνίου 1993, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο (159/2011), της 18ης Φεβρουαρίου 2011 (στο εξής: νόμος περί θήρας), ο λύκος ετέθη υπό καθεστώς διαρκούς προστασίας.
- 9 Κατά το άρθρο 41, πρώτο εδάφιο, του νόμου αυτού, η Υπηρεσία μπορεί να χορηγήσει άδεια κατά παρέκκλιση από την προστασία που προβλέπει το άρθρο 37 του νόμου αυτού, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των προϋποθέσεων που προβλέπονται στα άρθρα 41a έως 41c του εν λόγω νόμου. Το άρθρο 41, τέταρτο εδάφιο, του ίδιου νόμου διευκρινίζει ότι με κυβερνητικό διάταγμα δύνανται να οριστούν οι ειδικοί κανόνες σχετικά με την ακολουθητέα διαδικασία κατά τη χορήγηση αδειάς κατά παρέκκλιση, οι όροι από τους οποίους πρέπει να εξαρτάται, η δήλωση των συλλήψεων που πραγματοποιούνται επί τη βάσει της κατά παρέκκλιση αδειάς, η διάρκεια ισχύος της κατά παρέκκλιση αδειάς και η εκτίμηση των όρων χορηγήσεως της κατά παρέκκλιση αδειάς, καθώς και να προβλεφθούν οι ημερομηνίες κατά τις οποίες είναι δυνατή η παρέκκλιση από την προστασία που προβλέπεται στο άρθρο 37. Κατά το άρθρο 41, πέμπτο εδάφιο, του νόμου περί θήρας, δύναται να ορισθεί ανώτατο όριο στον ετήσιο αριθμό συλλήψεων που πραγματοποιούνται βάσει των κατά παρέκκλιση αδειών. Με απόφαση του Υπουργού Γεωργίας και Δασών μπορεί να καθορίζονται οι ειδικοί κανόνες, ιδίως όσον αφορά τον μέγιστο αριθμό επιτρεπόμενων συλλήψεων.
- 10 Το άρθρο 41a, τρίτο εδάφιο, του νόμου περί θήρας, το οποίο μεταφέρει στη φινλανδική έννομη τάξη το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων, προβλέπει τα εξής:
- «Κατά παρέκκλιση άδεια ως προς τον λύκο, την αρκούδα, την ενυδρίδα και τον λύγκα μπορεί επίσης να χορηγηθεί για την επιλεκτική και ποσοτικά περιορισμένη σύλληψη ή θανάτωση ορισμένων δειγμάτων υπό όρους αυστηρά ελεγχόμενους.»
- 11 Το κυβερνητικό διάταγμα (452/2013), το οποίο εκδόθηκε βάσει του άρθρου 41, τέταρτο εδάφιο, και του άρθρου 41a, τέταρτο εδάφιο, του νόμου περί θήρας, αναφέρει, στο άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, σημείο 1, ότι μπορεί να χορηγηθεί άδεια κατά παρέκκλιση κατά το άρθρο 41a, τρίτο εδάφιο, του νόμου αυτού για τη σύλληψη ή τη θανάτωση λύκων στη ζώνη διαχείρισεως των τάρανδων μεταξύ 1ης Οκτωβρίου και 31ης Μαρτίου και, στην υπόλοιπη χώρα, μεταξύ 1ης Νοεμβρίου

και 31ης Μαρτίου, και διευκρινίζει, στο άρθρο 4, τρίτο εδάφιο, ότι η κατά παρέκκλιση άδεια πρέπει να χορηγείται μόνο για την θήρα σε περιοχές όπου υπάρχει έντονη παρουσία του συγκεκριμένου είδους.

- 12 Η απόφαση (1488/2015) του Υπουργού Γεωργίας και Δασών, η οποία εκδόθηκε για το κυνηγετικό έτος 2015-2016, βάσει του άρθρου 41, πέμπτο εδάφιο, του νόμου περί θήρας, καθόρισε σε 46 τον μέγιστο αριθμό δειγμάτων λύκων των οποίων η σύλληψη μπορούσε να επιτραπεί εκτός της ζώνης εκτροφής των ταράνδων, κατ' εφαρμογήν των κατά παρέκκλιση αδειών που προβλέπει το άρθρο 41a, τρίτο εδάφιο, του νόμου αυτού. Η απόφαση του εν λόγω υπουργού (1335/2016), η οποία εκδόθηκε για τα κυνηγετικά έτη 2016-2018, καθόρισε σε 53, για καθένα από τα έτη αυτά, τον μέγιστο αριθμό δειγμάτων λύκων των οποίων η σύλληψη μπορεί να επιτραπεί εκτός της ζώνης διαχείρισεως των ταράνδων, βάσει των κατά παρέκκλιση αδειών που προβλέπει το άρθρο 41, πρώτο εδάφιο, του εν λόγω νόμου.
- 13 Στις 22 Ιανουαρίου 2015, το Υπουργείο Γεωργίας και Δασών εξέδωσε νέο σχέδιο διαχείρισεως του πληθυσμού των λύκων στη Φινλανδία, βάσει των αποτελεσμάτων της αξιολογήσεως της εξελίξεως της εθνικής πολιτικής στον τομέα των μεγάλων σαρκοφάγων (στο εξής: σχέδιο διαχείρισεως των λύκων). Συμφώνως προς το σχέδιο αυτό, σκοπός του οποίου είναι η διατήρηση του πληθυσμού των λύκων σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, το ελάχιστο μέγεθος του βιώσιμου πληθυσμού λύκων είναι 25 αναπαραγωγικά ζεύγη. Προκύπτει, επίσης, ότι η διαχείριση του πληθυσμού των λύκων στη Φινλανδία είναι καταδικασμένη σε αποτυχία αν δεν ληφθούν υπόψη οι ανάγκες των προσώπων που ζουν και εργάζονται στις περιοχές των αγέλων, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της αυξανόμενης κοινωνικής αποδοχής της παράνομης θήρας των λύκων σε ορισμένες περιστάσεις. Επομένως, σκοπός των κατά παρέκκλιση αδειών θήρας διαχείρισεως πληθυσμού είναι να εξασφαλιστεί η ύπαρξη της τοπικής αγέλης και, συγχρόνως, να διευκολυνθεί η συνύπαρξη λύκων και ανθρώπων. Υπό το πρίσμα αυτό, προβλέπεται η ανάληψη δράσεως κατά των δειγμάτων που προκαλούν ζημιές και, με τον τρόπο αυτόν, η αποτροπή της παράνομης θανατώσεως λύκων.
- 14 Το σχέδιο διαχείρισεως των λύκων στηρίζεται στην αρχή της διαχείρισεως σε τοπικό επίπεδο του πληθυσμού των λύκων ανά αγέλη. Ως εκ τούτου, για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας μιας αγέλης λύκων, η κατά παρέκκλιση άδεια που χορηγείται από την Υπηρεσία κατ' εφαρμογήν του άρθρου 41a, τρίτο εδάφιο, του νόμου περί θήρας πρέπει να συνοδεύεται από επιλογή των θηρευτικών δειγμάτων. Η θήρα πρέπει να αφορά ένα νεαρό δείγμα της αγέλης, ούτως ώστε οι πιθανές επιπτώσεις στη βιωσιμότητα της αγέλης να είναι οι μικρότερες δυνατές. Πρέπει να επιλέγεται ως στόχος το δείγμα που προκαλεί ζημιές ή βλαβερές οχλήσεις στα πρόσωπα που κατοικούν στην περιοχή των λύκων ή στην ιδιοκτησία τους.
- 15 Τέλος, οι κατά παρέκκλιση άδειες πρέπει να αφορούν περιοχές όπου υπάρχει έντονη παρουσία του είδους και δεν πρέπει να υπερβαίνουν τον ανώτατο αριθμό συλλήψεων που καθορίζεται με την απόφαση του Υπουργού Γεωργίας και Δασών.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 16 Με δύο αποφάσεις της 18ης Δεκεμβρίου 2015, η Υπηρεσία χορήγησε στον R. Mustonen και στον K. Ruhanen, αντιστοίχως, κατά παρέκκλιση άδειες, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 41 και του άρθρου 41a, τρίτο εδάφιο, του νόμου περί θήρας, για τη θανάτωση εν συνόλω επτά λύκων κατά την περίοδο μεταξύ 23ης Ιανουαρίου και 21ης Φεβρουαρίου 2016 στην περιοχή της Βόρειας Σαβονίας (Φινλανδία). Η πρώτη απόφαση επέτρεπε τη θανάτωση δύο λύκων στην περιοχή της αγέλης του Juudinsalo (Φινλανδία) και δύο άλλων στην περιοχή μεταξύ Sukeva (Φινλανδία) και Laakajärvi (Φινλανδία) και η δεύτερη, τη θανάτωση ενός λύκου στην περιοχή της αγέλης του Vieremä-Kajaani-Sonkajärvi (Φινλανδία) και δύο λύκων στην περιοχή της αγέλης του Kiuruvesi-Vieremä (Φινλανδία).

- 17 Η Υπηρεσία αιτιολόγησε τις αποφάσεις της παραπέμποντας στις εφαρμοστέες νομικές διατάξεις καθώς και το σχέδιο διαχείρισεως, περιγράφοντας τη σύνθεση των συγκεκριμένων αγέλων και επικαλούμενη τις ζημίες που προκάλεσαν οι λύκοι στους σκύλους και την ανησυχία των τοπικών πληθυσμών. Διευκρίνισε ότι η αυστηρή προστασία που στηρίζεται στη χορήγηση των λεγόμενων κατά παρέκκλιση αδειών «για την αποτροπή ζημιών» δεν κατέστησε εφικτή την επίτευξη των στόχων που περιγράφονταν στο προηγούμενο σχέδιο διαχείρισεως. Ως εκ τούτου, κατά την Υπηρεσία, σκοπός των κατά παρέκκλιση αδειών που χορηγούνται στο πλαίσιο της διαχείρισεως του πληθυσμού των λύκων ήταν να εφαρμοστεί μια νόμιμη προσέγγιση της διαχείρισεως του πληθυσμού αυτού η οποία να επιτρέπει την ανάληψη δράσεως κατά των δειγμάτων που προκαλούν ζημίες, ενώ ταυτόχρονα να αποτρέπει την παράνομη θανάτωση.
- 18 Η Υπηρεσία υπογράμμισε ότι, στις συγκεκριμένες περιοχές, δεν υπήρχε πλέον αποτελεσματική λύση από εκείνη της χορηγήσεως των εν λόγω κατά παρέκκλιση αδειών και πρόσθεσε ότι ο επιλεκτικός και περιορισμένος χαρακτήρας της θήρας συγκεκριμενοποιείτο μέσω των γεωγραφικών και ποσοτικών περιορισμών που καθορίζονταν στις αποφάσεις, καθώς και μέσω της τηρήσεως της προβλεπόμενης σε αυτές θηρευτικής μεθόδου.
- 19 Η Υπηρεσία επισήμανε, επίσης, ότι έπρεπε να αποφευχθεί η θανάτωση δεσπόζοντος αρσενικού καθώς και δείγματος επί του οποίου είχε τεθεί μηχανισμός σημάνσεως. Συνέστησε στους αποδέκτες των εν λόγω αποφάσεων να εστιάσουν τη θήρα σε νεαρά δείγματα ή σε δείγματα που προκαλούν ζημίες και διευκρίνισε ότι, στην περίπτωση κατά την οποία, μετά την έκδοση των ίδιων αποφάσεων, στις αγέλες και στα δείγματα σημειωνόταν, πριν από την εγκριθείσα θήρα, θνησιμότητα διαπιστούμενη από τις αρχές, το γεγονός αυτό έπρεπε να ληφθεί υπόψη για να περιορισθεί, από ποσοτικής απόψεως, το εύρος της αδειας.
- 20 Η Tapiola, φινλανδική ένωση προστασίας του περιβάλλοντος, άσκησε προσφυγές κατά των δύο αυτών αποφάσεων της Υπηρεσίας ενώπιον του Itä-Suomen hallinto oikeus (διοικητικού πρωτοδικείου Ανατολικής Φινλανδίας, Φινλανδία). Με αποφάσεις της 11ης Φεβρουαρίου 2016, το δικαστήριο αυτό απέρριψε ως απαράδεκτες τις προσφυγές αυτές, με το σκεπτικό ότι η Tapiola δεν είχε εν προκειμένω ενεργητική νομιμοποίηση.
- 21 Με διατάξεις της 29ης Μαΐου 2017, το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Φινλανδία) αναίρεσε τις αποφάσεις του Itä-Suomen hallinto oikeus (διοικητικού πρωτοδικείου Ανατολικής Φινλανδίας) και εκδίκασε τις προσφυγές που είχε ασκήσει η Tapiola.
- 22 Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο λύκος απειλείται σοβαρά στη Φινλανδία. Ο αριθμός των λύκων ποικίλλει σημαντικά κατά τα τελευταία έτη, πιθανότατα λόγω της λαθροθηρίας. Στο μέτρο που οι κατά παρέκκλιση άδειες βάσει των οποίων επιτρέπεται η θανάτωση των λύκων στο πλαίσιο της λεγόμενης θήρας «διαχείρισεως του πληθυσμού» χορηγούνται για συγκεκριμένη περιοχή, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, μεταξύ άλλων, αν η κατάσταση διατηρήσεως ενός είδους πρέπει να εκτιμάται, προκειμένου να χορηγηθεί μια κατά παρέκκλιση άδεια δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων, σε σχέση με την περιοχή αυτή ή το σύνολο του εδάφους του κράτους μέλους. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται επίσης κατά πόσον αυτές οι κατά παρέκκλιση άδειες μπορούν να δικαιολογηθούν με τον περιορισμό της λαθροθηρίας και ποια επιρροή ασκεί συναφώς το γεγονός ότι εντάσσονται στο πλαίσιο εθνικού σχεδίου διαχείρισεως και εθνικής νομοθεσίας που καθορίζει τον μέγιστο αριθμό των δειγμάτων που μπορούν να συλληφθούν κατ' έτος στο εθνικό έδαφος. Ζητεί επιπλέον διευκρινίσεις όσον αφορά τις συνέπειες των δυσχερειών επί του ελέγχου της λαθροθηρίας, στο πλαίσιο της αναλύσεως της υπάρξεως άλλης αποτελεσματικής λύσεως πλην της θανατώσεως των λύκων. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η βούληση να αποφευχθεί η πρόκληση ζημιών στους σκύλους και να βελτιωθεί το γενικό αίσθημα ασφάλειας των πληθυσμών που κατοικούν στο λόγω έδαφος εμπίπτει στους λόγους που μπορούν να δικαιολογήσουν την εφαρμογή της εν λόγω παρεκκλίσεως.

23 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Είναι δυνατόν να χορηγηθούν, βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της [οδηγίας περί οικοτόπων], λαμβανομένου υπόψη του γράμματος της διατάξεως αυτής, τοπικά περιορισμένες άδειες θήρας κατά παρέκκλιση για τη λεγόμενη θήρα διαχείρισεως πληθυσμού, κατόπιν αιτήσεων επιμέρους κυνηγών;
- Ασκεί επιρροή για την απάντηση σε αυτό το ερώτημα το γεγονός ότι η διακριτική ευχέρεια κατά την έκδοση αποφάσεως για τις κατά παρέκκλιση άδειες ασκείται με γνώμονα εθνικό σχέδιο διαχείρισεως πληθυσμού καθώς και οριζόμενο με κανονιστική πράξη ανώτατο όριο θηρευόμενων ζώων, εντός του οποίου επιτρέπεται η χορήγηση κατά παρέκκλιση αδειών σε ετήσια βάση για το έδαφος του κράτους μέλους;
 - Είναι δυνατόν, για την απάντηση στο ερώτημα, να ληφθούν υπόψη άλλες παράμετροι, όπως ο στόχος αποτροπής επιθέσεων σε σκύλους και ενισχύσεως του γενικού αισθήματος ασφαλείας;
- 2) Μπορεί να αιτιολογηθεί η χορήγηση κατά παρέκκλιση αδειών θήρας διαχείρισεως πληθυσμού, κατά την έννοια του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, με το σκεπτικό ότι δεν υπάρχει άλλη αποτελεσματική λύση, κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, της [οδηγίας περί οικοτόπων], για την αποτροπή της λαθροθηρίας;
- Μπορούν σε αυτή την περίπτωση να ληφθούν υπόψη οι πρακτικές δυσκολίες που παρουσιάζει ο έλεγχος της λαθροθηρίας;
 - Θα μπορούσε ενδεχομένως να ασκήσει επιρροή, προκειμένου να κριθεί αν υπάρχει άλλη αποτελεσματική λύση, επίσης ο στόχος αποτροπής επιθέσεων σε σκύλους και ενισχύσεως του γενικού αισθήματος ασφαλείας;
- 3) Πώς πρέπει να αξιολογείται, κατά την χορήγηση τοπικά περιορισμένων κατά παρέκκλιση αδειών, η προϋπόθεση που αναφέρεται στο άρθρο 16, παράγραφος 1, της [οδηγίας περί οικοτόπων] και αφορά την κατάσταση διατηρήσεως των πληθυσμών των ειδών;
- Πρέπει η κατάσταση διατηρήσεως των πληθυσμών ενός είδους να κρίνεται τόσο σε συνάρτηση με μια ορισμένη περιοχή όσο και σε συνάρτηση με το συνολικό έδαφος του κράτους μέλους, ή σε συνάρτηση με μια ακόμη μεγαλύτερη περιοχή κατανομής του οικείου είδους;
 - Είναι δυνατόν να πληρούνται οι προϋποθέσεις χορηγήσεως κατά παρέκκλιση άδειας που προβλέπονται στο άρθρο 16, παράγραφος 1, της [οδηγίας περί οικοτόπων], μολονότι η κατάσταση διατηρήσεως των πληθυσμών ενός είδους δεν μπορεί, κατ' αντικειμενική κρίση, να θεωρηθεί ικανοποιητική κατά την έννοια της οδηγίας;
 - Αν το προηγούμενο ερώτημα απαντηθεί καταφατικά: σε ποια περίπτωση θα μπορούσε να συμβεί αυτό;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

24 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων αντιτίθεται στην έκδοση αποφάσεων που προβλέπουν τη χορήγηση αδειών κατά παρέκκλιση από την

απαγόρευση της εκ προθέσεως θανατώσεως λύκων που προβλέπεται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, στοιχείο α', σε συνδυασμό με το παράρτημα IV, στοιχείο α', της οδηγίας, στο πλαίσιο της θήρας διαχείρισεως, των οποίων σκοπός είναι η καταπολέμηση της λαθροθηρίας.

- 25 Εισαγωγικώς, υπενθυμίζεται ότι, δυνάμει του άρθρου της 2, παράγραφος 1, η οδηγία περί οικοτόπων έχει ως σκοπό να συμβάλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατηρήσεως των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών. Επιπλέον, κατά το άρθρο 2, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας, τα μέτρα που λαμβάνονται δυνάμει αυτής αποσκοπούν στη διασφάλιση της διατηρήσεως ή της αποκαταστάσεως σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, των φυσικών οικοτόπων και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και λαμβάνουν υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, καθώς και τις περιφερειακές και τοπικές ιδιομορφίες.
- 26 Το άρθρο 12, παράγραφος 1, στοιχεία α' και δ', της οδηγίας περί οικοτόπων υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για τη θέσπιση καθεστώτος αυστηρής προστασίας των ζωικών ειδών που αναφέρονται στο σημείο α' του παραρτήματος IV, της οδηγίας, στην περιοχή φυσικής κατανομής τους, που να απαγορεύει κάθε μορφή συλλήψεως ή θανατώσεως εκ προθέσεως δειγμάτων αυτών των ειδών λαμβανομένων στη φύση καθώς και τη βλάβη ή την καταστροφή των τόπων αναπαραγωγής ή των τόπων αναπαύσεως [απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 230].
- 27 Η τήρηση της διατάξεως αυτής από τα κράτη μέλη συνεπάγεται την υποχρέωσή τους όχι μόνο να θεσπίσουν πλήρες νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και να εφαρμόσουν συγκεκριμένα και ειδικά μέτρα προστασίας. Ομοίως, το αυστηρό σύστημα προστασίας προϋποθέτει τη λήψη συνεκτικών και συντονισμένων μέτρων προληπτικού χαρακτήρα. Επομένως, το σύστημα αυστηρής προστασίας πρέπει να μπορεί να αποτρέπει αποτελεσματικά τη σύλληψη ή την εκ προθέσεως θανάτωση στη φύση καθώς και τη βλάβη ή την καταστροφή των τόπων αναπαραγωγής ή των τόπων αναπαύσεως των ζωικών ειδών που μνημονεύονται στο παράρτημα IV, στοιχείο α', της οδηγίας περί οικοτόπων [απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 231 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 28 Μολονότι το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων επιτρέπει στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 12 έως 14 και του άρθρου 15, στοιχεία α' και β', της οδηγίας, εντούτοις παρέκκλιση που θεσπίζεται επί της βάσεως αυτής υπόκειται, στο μέτρο που αυτή επιτρέπει στα εν λόγω κράτη μέλη να αποφύγουν τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται το καθεστώς αυστηρής προστασίας των φυσικών ειδών, στην προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει άλλη αποτελεσματική λύση και ότι η παρέκκλιση αυτή δεν παραβιάζει τη διατήρηση των πληθυσμών των συγκεκριμένων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως.
- 29 Διαπιστώνεται ότι οι προϋποθέσεις αυτές αφορούν το σύνολο των περιπτώσεων του άρθρου 16, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.
- 30 Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων, που ορίζει κατά τρόπο σαφή και εξαντλητικό τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από τα άρθρα 12 έως 14 καθώς και από το άρθρο 15, στοιχεία α' και β', της οδηγίας, συνιστά εξαίρεση από το καθεστώς προστασίας που προβλέπει η εν λόγω οδηγία και πρέπει, ως εκ τούτου, να ερμηνεύεται συσταλτικώς (πρβλ. αποφάσεις της 20ής Οκτωβρίου 2005, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου, C-6/04, EU:C:2005:626, σκέψη 111, καθώς και της 10ης Μαΐου 2007, Επιτροπή κατά Αυστρίας, C-508/04, EU:C:2007:274, σκέψεις 110 και 128), στο δε πλαίσιο της εξαιρέσεως αυτής το βάρος αποδείξεως της συνδρομής των απαιτούμενων για κάθε παρέκκλιση προϋποθέσεων φέρει η αρχή που λαμβάνει τη σχετική απόφαση (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 8ης Ιουνίου 2006, WWF Italia κ.λπ., C-60/05, EU:C:2006:378, σκέψη 34).

- 31 Σημειώνεται, εξάλλου, ότι το είδος *canis lupus*, κοινώς λύκος, περιλαμβάνεται μεταξύ των ζωικών ειδών «κοινοτικού ενδιαφέροντος που απαιτούν αυστηρή προστασία», ο κατάλογος των οποίων περιλαμβάνεται στο παράρτημα IV, στοιχείο α', της οδηγίας περί οικοτόπων, εξαιρουμένων, μεταξύ άλλων, των «φινλανδικών πληθυσμών μέσα στην περιοχή διαχείρισης ταράνδων».
- 32 Τέλος, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 40 των προτάσεων του, η έννοια της «σύλληψης» του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων περιλαμβάνει τόσο τη σύλληψη όσο και τη θανάτωση δειγμάτων των συγκεκριμένων ειδών, οπότε η διάταξη αυτή μπορεί, κατ' αρχήν, να χρησιμεύσει ως βάση για τη θέσπιση παρεκκλίσεων με σκοπό, ιδίως, να επιτραπεί η θανάτωση δειγμάτων των ειδών που αναφέρονται στο παράρτημα IV, στοιχείο α', της οδηγίας, εφόσον πληρούνται οι ειδικές προϋποθέσεις που προβλέπει η εν λόγω διάταξη.
- 33 Τα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο πρέπει να εξεταστούν υπό το πρίσμα αυτών ακριβώς των εισαγωγικών σκέψεων.
- 34 Όσον αφορά, πρώτον, τον σκοπό που επιδιώκει η παρέκκλιση που επιτρέπεται βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων, επισημαίνεται ότι, ενώ τα στοιχεία α' έως δ' της διατάξεως αυτής εκθέτουν σαφώς, για κάθε μία από τις παρεκκλίσεις που προβλέπουν, τους επιδιωκόμενους σκοπούς, ήτοι το συμφέρον της προστασίας της άγριας πανίδας και της χλωρίδας και τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (στοιχείο α'), την πρόληψη των σημαντικών ζημιών (στοιχείο β'), το συμφέρον της δημόσιας υγείας και της δημόσιας ασφάλειας καθώς και το υπέρτερο δημόσιο συμφέρον (στοιχείο γ'), την έρευνα και την εκπαίδευση, την αποκατάσταση και την επανεισαγωγή των ειδών (στοιχείο δ'), τούτο δεν συμβαίνει στην περίπτωση του στοιχείου ε' της εν λόγω διατάξεως, δεδομένου ότι η τελευταία αυτή διάταξη δεν διευκρινίζει τον σκοπό που επιδιώκει η σχετική παρέκκλιση.
- 35 Εξάλλου, οι παρεκκλίσεις που στηρίζονται στο άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων πρέπει να πληρούν ορισμένες πρόσθετες προϋποθέσεις σε σχέση με εκείνες που προβλέπονται στο άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως δ', της οδηγίας. Επιτρέπουν, υπό όρους αυστηρά ελεγχόμενους, την επιλεκτική και ποσοτικά περιορισμένη σύλληψη ή κράτηση περιορισμένου αριθμού, προσδιορισμένου από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, μερικών δειγμάτων των ειδών που αναφέρει το παράρτημα IV της εν λόγω οδηγίας.
- 36 Συνεπώς, το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων δεν μπορεί να αποτελέσει γενική νομική βάση για να επιτραπούν παρεκκλίσεις από το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας, διότι θα καθιστούσε τις λοιπές περιπτώσεις του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας και το εν λόγω αυστηρό καθεστώς προστασίας άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας.
- 37 Κατά συνέπεια, ο σκοπός μιας παρεκκλίσεως που στηρίζεται στο άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να συγχέεται με τους σκοπούς των παρεκκλίσεων που στηρίζονται στο άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως δ', της οδηγίας, οπότε η πρώτη διάταξη μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για τη θέσπιση παρεκκλίσεως μόνον όταν δεν χωρεί εφαρμογή των λοιπών διατάξεων..
- 38 Εν πάση περιπτώσει, οι παρεκκλίσεις που επιτρέπονται βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας δεν πρέπει, συνολικά θεωρούμενες, να παράγουν αποτελέσματα που να αντιβαίνουν στους σκοπούς τους οποίους επιδιώκει η οδηγία, όπως αυτοί υπομνήσθηκαν στη σκέψη 25 της παρούσας αποφάσεως.
- 39 Εν προκειμένω, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη κατά παρέκκλιση άδειες, όπως και το σχέδιο διαχείρισεως των λύκων στο πλαίσιο του οποίου αυτές εντάσσονταν, αποσκοπούσαν στη μείωση της λαθροθηρίας. Η πρόληψη των βλαβών στους σκύλους και η βελτίωση του γενικού αισθήματος ασφαλείας των προσώπων που κατοικούν πλησίον των περιοχών στις οποίες υπήρχαν λύκοι παρουσιάστηκαν ως λυσιτελή και στενά συνδεδεμένα με τον

σκοπό αυτόν μέτρα, στον βαθμό που η υλοποίησή τους έπρεπε να συμβάλλει, κατά την Υπηρεσία, στην αύξηση της «κοινωνικής ανοχής» των τοπικών ανθρώπινων πληθυσμών έναντι του λύκου και, κατά συνέπεια, στη μείωση της παράνομης θήρας.

- 40 Επιπλέον, από ερώτηση που έθεσε το Δικαστήριο κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση προκύπτει ότι το εγκριθέν το 2015 σχέδιο διαχείρισεως των λύκων περιελάμβανε μέτρα και σχέδια προκειμένου να επιτευχθεί ευνοϊκή κατάσταση διατηρήσεως του είδους αυτού και ότι το γεγονός ότι επιτράπη η θήρα διαχείρισεως των λύκων είχε ως σκοπό να ενισχυθεί το θετικό πνεύμα των κατοίκων έναντι του λύκου και, κατά συνέπεια, να μειωθεί η λαθροθηρία.
- 41 Στο πλαίσιο αυτό υπενθυμίζεται ότι οι σκοποί των οποίων γίνεται επίκληση προς στήριξη παρεκκλίσεως πρέπει να ορίζονται κατά τρόπο σαφή, ακριβή και εμπεριστατωμένο στην απόφαση περί παρεκκλίσεως. Συγκεκριμένα, παρέκκλιση βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας μπορεί να αφορά μόνο μια συγκεκριμένη ρύθμιση καθορισμένων περιπτώσεων για να αντιμετωπιστούν συγκεκριμένες ανάγκες και ειδικές καταστάσεις (βλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις της 8ης Ιουνίου 2006, WWF Italia κ.λπ., C-60/05, EU:C:2006:378, σκέψη 34, καθώς και της 11ης Νοεμβρίου 2010, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-164/09, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2010:672, σκέψη 25).
- 42 Συναφώς, επισημαίνεται, πρώτον, ότι από το περιεχόμενο των επίμαχων στην κύρια δίκη αποφάσεων περί χορηγήσεως κατά παρέκκλιση αδειών και, ιδίως, από το σχέδιο διαχείρισεως στο οποίο αυτές εντάσσονται προκύπτει ότι η λαθροθηρία συνιστούσε, υπό το πρίσμα του σκοπού της οδηγίας περί οικοτόπων, σημαντικό πρόβλημα όσον αφορά τη διατήρηση των απειλούμενων ειδών. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε ότι ο αριθμός των λύκων στη Φινλανδία παρουσίασε σημαντικές διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια του χρόνου και υποθέτει ότι οι διακυμάνσεις αυτές συνδέονται με τη λαθροθηρία η οποία, λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεως των λύκων ως απειλούμενου είδους, αποτελούσε κίνδυνο για τη διατήρησή του. Εξάλλου, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, τόσο η Υπηρεσία όσο και η Φινλανδική Κυβέρνηση επιβεβαίωσαν ότι η καταπολέμηση της λαθροθηρίας είχε ως τελικό στόχο τη διατήρηση του συγκεκριμένου είδους.
- 43 Επομένως, η καταπολέμηση της λαθροθηρίας μπορεί να προβληθεί ως μέθοδος που συμβάλλει στη διατήρηση ή την αποκατάσταση σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως του συγκεκριμένου είδους και, επομένως, ως σκοπός που καλύπτεται από το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας.
- 44 Δεύτερον, όσον αφορά το ζήτημα εάν οι κατά παρέκκλιση άδειες που θεσπίστηκαν βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της εν λόγω οδηγίας, ήταν κατάλληλες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, σημειώνεται ότι, στο μέτρο που οι επίμαχες στην κύρια δίκη κατά παρέκκλιση άδειες ενείχαν το στοιχείο του πειραματισμού προκειμένου να διαπιστωθεί αν η περιορισμένης εκτάσεως νόμιμη θήρευση μπορούσε να συμβάλει στη μείωση της λαθροθηρίας και, εν τέλει, στη βελτίωση της καταστάσεως διατηρήσεως του πληθυσμού των λύκων, η καταλληλότητά τους να επιτύχουν τους σκοπούς αυτούς, υπό τις περιστάσεις υπό τις οποίες ζητήθηκε η χορήγησή τους, περιβαλλόταν από μεγάλη αβεβαιότητα κατά τον χρόνο της εκδόσεώς τους από την Υπηρεσία.
- 45 Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, εναπόκειται, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 62 των προτάσεών του, στην εθνική αρχή να τεκμηριώσει, βάσει αυστηρώς επιστημονικών στοιχείων, περιλαμβανομένων, ενδεχομένως, συγκριτικών στοιχείων σχετικά με τις συνέπειες της θήρας διαχείρισεως επί της καταστάσεως διατηρήσεως των λύκων, την εικασία ότι η χορήγηση αδειών θήρας διαχείρισεως μπορεί πράγματι να οδηγήσει σε μείωση της παράνομης θήρας, και τούτο σε τέτοιο βαθμό ώστε να έχει θετικό αποτέλεσμα στην κατάσταση διατηρήσεως του πληθυσμού των λύκων, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τον αριθμό των προβλεπομένων κατά παρέκκλιση αδειών και των πλέον πρόσφατων εκτιμήσεων του αριθμού των παρανόμων συλλήψεων.
- 46 Εν προκειμένω, η Υπηρεσία ισχυρίζεται ότι έχει αποδειχθεί ότι η θήρα διαχείρισεως είναι ικανή να μειώσει τη λαθροθηρία, πράγμα που αμφισβητούν η Tapiola και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το αιτούν δικαστήριο, από την πλευρά του, εκθέτει ότι από κανένα επιστημονικό αποδεικτικό στοιχείο δεν

μπορεί να συναχθεί ότι η νόμιμη θήρευση προστατευόμενου είδους μειώνει τη λαθροθηρία σε τέτοιο βαθμό ώστε να έχει συνολικώς θετικά αποτελέσματα επί της καταστάσεως διατηρήσεως του λύκου. Εναπόκειται, επομένως, στο εν λόγω δικαστήριο να διαπιστώσει, κατά τρόπο οριστικό, υπό το πρίσμα των ανωτέρω σκέψεων, την καταλληλότητα των κατά παρέκκλιση αδειών που χορηγούνται στο πλαίσιο της θήρας διαχειρίσεως να επιτύχουν τον σκοπό τους που έγκειται στην καταπολέμηση της λαθροθηρίας προς το συμφέρον της προστασίας του είδους και την εκ μέρους της Υπηρεσίας τήρηση των σχετικών υποχρεώσεών της.

- 47 Δεύτερον, δεν μπορεί να επιτραπεί παρέκκλιση βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων, εφόσον ο σκοπός που επιδιώκεται με την παρέκκλιση μπορεί να επιτευχθεί με άλλη αποτελεσματική λύση, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Ως εκ τούτου, μια παρέκκλιση μπορεί να γίνει δεκτή μόνον ελλείψει εναλλακτικού μέτρου που να καθιστά δυνατή την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού κατά τρόπο αποτελεσματικό, τηρουμένων παράλληλα των απαγορεύσεων που προβλέπει η εν λόγω οδηγία.
- 48 Εν προκειμένω, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ύπαρξη απλώς και μόνον παράνομης δραστηριότητας όπως η λαθροθηρία ή οι δυσκολίες στις οποίες προσκρούει στην πράξη ο έλεγχός της δεν αρκούν για την απαλλαγή ενός κράτους μέλους από την υποχρέωσή του να διασφαλίζει την προστασία των προστατευόμενων δυνάμει του παραρτήματος IV της οδηγίας περί οικοτόπων ειδών. Σε μια τέτοια περίπτωση, οφείλει, αντιθέτως, να ευνοήσει τον αυστηρό και αποτελεσματικό έλεγχο της παράνομης αυτής δραστηριότητας, αφενός, και την εφαρμογή μέσων που δεν συνεπάγονται τη μη τήρηση των απαγορεύσεων που προβλέπονται στα άρθρα 12 έως 14, καθώς και στο άρθρο 15, στοιχεία α' και β', της οδηγίας, αφετέρου.
- 49 Επισημαίνεται, ακόμη, ότι το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων επιβάλλει στα κράτη μέλη να παραθέτουν ακριβή και επαρκή αιτιολογία όσον αφορά την έλλειψη άλλης ικανοποιητικής λύσεως καθιστώντας δυνατή την επίτευξη των σκοπών που προβάλλονται προς στήριξη της εν λόγω παρεκκλίσεως (πρβλ. απόφαση της 14ης Ιουνίου 2007, Επιτροπή κατά Φινλανδίας, C-342/05, EU:C:2007:341, σκέψη 31).
- 50 Η υποχρέωση αιτιολογήσεως δεν πληρούται οσάκις η απόφαση περί παρεκκλίσεως ουδέν αναφέρει σε σχέση με την ανυπαρξία άλλης αποτελεσματικής λύσεως ούτε παραπέμπει σε τεχνικές, νομικές και επιστημονικές εκθέσεις που είναι κρίσιμες συναφώς (πρβλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις της 16ης Οκτωβρίου 2003, *Ligue pour la protection des oiseaux* κ.λπ., C-182/02, EU:C:2003:558, σκέψη 14, καθώς και της 21ης Ιουνίου 2018, Επιτροπή κατά Μάλτας, C-557/15, EU:C:2018:477, σκέψεις 50 και 51).
- 51 Βάσει των προεκτεθέντων, εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές, στο πλαίσιο της χορηγήσεως των κατά παρέκκλιση αδειών όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, να αποδείξουν ότι, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των βέλτιστων συναφών επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων, καθώς και υπό το πρίσμα των περιστάσεων που αφορούν την επίμαχη ειδική περίπτωση, δεν υφίσταται καμία άλλη αποτελεσματική λύση προς επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού τηρουμένων των απαγορεύσεων της οδηγίας περί οικοτόπων.
- 52 Εν προκειμένω, η απόφαση περί παραπομπής δεν περιέχει κανένα στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι η Υπηρεσία απέδειξε ότι το μοναδικό μέσο για την επίτευξη του σκοπού που προβλήθηκε προς στήριξη των παρεκκλίσεων διαχειρίσεως συνίστατο στη χορήγηση αδειών, βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων, για ορισμένου επιπέδου θήρα διαχειρίσεως του λύκου.

- 53 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι οι αποφάσεις περί χορηγήσεως κατά παρέκκλιση αδειών όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη δεν ανταποκρίνονται στην υπομνησθείσα στη σκέψη 49 της παρούσας αποφάσεως απαίτηση περί ακριβούς και επαρκούς αιτιολογίας σχετικά με την απουσία άλλης αποτελεσματικής λύσεως που να καθιστά δυνατή την επίτευξη του προβαλλόμενου σκοπού, πράγμα το οποίο εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να επιβεβαιώσει.
- 54 Τρίτον, η εν λόγω παρέκκλιση δεν πρέπει να παραβιάζει την προϋπόθεση του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων, σύμφωνα με την οποία η παρέκκλιση δεν μπορεί να παραβιάζει τη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, των πληθυσμών των συγκεκριμένων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους.
- 55 Συγκεκριμένα, η ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως των εν λόγω πληθυσμών στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη χορήγηση των κατά παρέκκλιση αδειών τις οποίες προβλέπει το εν λόγω άρθρο 16, παράγραφος 1 (πρβλ. απόφαση της 10ης Μαΐου 2007, Επιτροπή κατά Αυστρίας, C-508/04, EU:C:2007:274, σκέψη 115).
- 56 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 1, στοιχείο θ', της οδηγίας περί οικοτόπων, η κατάσταση της διατηρήσεως κρίνεται ως ικανοποιητική όταν, πρώτον, τα δεδομένα τα σχετικά με την πορεία των πληθυσμών του οικείου είδους δείχνουν ότι το είδος αυτό εξακολουθεί και μπορεί να εξακολουθεί μακροπρόθεσμα να αποτελεί ζωτικό στοιχείο των φυσικών οικοτόπων στους οποίους ανήκει, δεύτερον, όταν η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους αυτού δεν συρρικνώνεται ούτε υπάρχει κίνδυνος συρρικνώσεώς της στο ορατό μέλλον και, τρίτον, όταν υπάρχει και θα συνεχίσει πιθανόν να υπάρχει ένας οικότοπος σε επαρκή έκταση ώστε οι πληθυσμοί του να διατηρηθούν μακροπρόθεσμα.
- 57 Επομένως, η όποια παρέκκλιση βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων πρέπει να στηρίζεται σε καθορισμένα κριτήρια κατά τρόπο που να διασφαλίζεται η μακροπρόθεσμη διατήρηση της δυναμικής και της κοινωνικής σταθερότητας του συγκεκριμένου είδους.
- 58 Επομένως, όπως τόνισε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 79 έως 82 των προτάσεών του, κατά την εκτίμηση της χορηγήσεως κατά παρέκκλιση αδείας βάσει του εν λόγω άρθρο 16, παράγραφος 1, εναπόκειται στην αρμόδια εθνική αρχή να καθορίσει, ιδίως σε εθνικό επίπεδο ή, ενδεχομένως, στο επίπεδο της βιογεωγραφικής περιοχής την οποία αφορά η παρέκκλιση όταν τα σύνορα αυτού του κράτους μέλους καλύπτουν περισσότερες βιογεωγραφικές περιοχές ή ακόμη αν το απαιτεί η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους και, κατά το μέτρο του δυνατού, σε διασυνοριακό επίπεδο, σε ένα πρώτο στάδιο, την κατάσταση διατηρήσεως των πληθυσμών των οικείων ειδών και, εν συνεχεία, τις γεωγραφικές και δημογραφικές συνέπειες που ενδέχεται να προκύψουν από τις κατά παρέκκλιση άδειες που σχεδιάζεται να δοθούν.
- 59 Επιπλέον, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 83 των προτάσεών του, η αξιολόγηση των συνεπειών μιας παρεκκλίσεως στο επίπεδο του εδάφους μιας τοπικής αγέλης αποδεικνύεται εν γένει αναγκαία, προκειμένου να καθοριστούν οι συνέπειές της επί της καταστάσεως διατηρήσεως του συγκεκριμένου πληθυσμού σε μεγαλύτερη κλίμακα. Πράγματι, στο μέτρο που μια παρέκκλιση πρέπει, σύμφωνα με όσα υπομνήσθηκαν στη σκέψη 41 της παρούσας αποφάσεως, να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες απαιτήσεις και σε ειδικές καταστάσεις, οι συνέπειες της παρεκκλίσεως θα γίνονται εν γένει αντιληπτές πιο άμεσα στην τοπική περιοχή την οποία αφορά η εν λόγω παρέκκλιση. Εξάλλου, όπως προκύπτει από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, η κατάσταση διατηρήσεως του πληθυσμού σε εθνική ή βιογεωγραφική κλίμακα εξαρτάται επίσης από τα σωρευτικά αποτελέσματα των διαφόρων παρεκκλίσεων που επηρεάζουν τοπικές περιοχές.
- 60 Αντιθέτως, παρά τα όσα διατείνεται η Υπηρεσία, δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη, για τους σκοπούς της αξιολογήσεως, το τμήμα της περιοχής της φυσικής κατανομής του οικείου πληθυσμού που εκτείνεται σε ορισμένα τμήματα του εδάφους τρίτου κράτους, το οποίο δεν δεσμεύεται από τις υποχρεώσεις αυστηρής προστασίας των ειδών ενδιαφέροντος για την Ένωση.

- 61 Ως εκ τούτου, η παρέκκλιση δεν μπορεί να γίνει δεκτή χωρίς να έχει αξιολογηθεί η κατάσταση διατηρήσεως των πληθυσμών του οικείου είδους καθώς και οι συνέπειες που η σχεδιαζόμενη παρέκκλιση μπορεί να έχει επ' αυτής σε τοπικό επίπεδο, καθώς και στο επίπεδο του εδάφους αυτού του κράτους μέλους ή, ενδεχομένως, στο επίπεδο της βιογεωγραφικής περιοχής την οποία αφορά η παρέκκλιση, όταν τα σύνορα του εν λόγω κράτους μέλους καλύπτουν περισσότερες βιογεωγραφικές περιοχές ή ακόμη αν το απαιτεί η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους και, κατά το μέτρο του δυνατού, σε διασυνοριακό επίπεδο.
- 62 Λαμβανομένων υπόψη των ερωτημάτων του αιτούντος δικαστηρίου, πρέπει ακόμη να προστεθεί, πρώτον, ότι το σχέδιο διαχειρίσεως και η εθνική νομοθεσία που καθορίζουν τον μέγιστο αριθμό δειγμάτων που μπορούν να θανατώνονται κατά τη διάρκεια συγκεκριμένου κυνηγετικού έτους στο εθνικό έδαφος μπορούν να αποτελούν κρίσιμο στοιχείο όσον αφορά τη διαπίστωση της τήρησης της απαιτήσεως που υπομνήσθηκε στη σκέψη 54 της παρούσας αποφάσεως, καθώς μπορούν να διασφαλίσουν ότι το ετήσιο σωρευτικό αποτέλεσμα των ατομικών κατά παρέκκλιση αδειών δεν θίγει τη διατήρηση ή την αποκατάσταση των πληθυσμών του οικείου είδους σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως.
- 63 Συναφώς, από τα αριθμητικά στοιχεία που προσκόμισε η Tapiola και η Επιτροπή, των οποίων την ακρίβεια οφείλει να ελέγξει το αιτούν δικαστήριο, προκύπτει, αφενός, ότι 43 ή 44 λύκοι θανατώθηκαν στη Φινλανδία βάσει των κατά παρέκκλιση αδειών στο πλαίσιο της θήρας διαχειρίσεως, οι οποίες χορηγήθηκαν δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, κατά τη διάρκεια του κυνηγετικού έτους 2015-2016, εκ των οποίων το ήμισυ ήταν αναπαραγωγικά δείγματα, επί πληθυσμού που συνολικά αριθμούσε μεταξύ 275 και 310 δειγμάτων σε εθνικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η θήρα διαχειρίσεως είχε ως αποτέλεσμα τη θανάτωση περίπου του 15 % του συνολικού πληθυσμού των λύκων στη Φινλανδία, μεταξύ των οποίων πολλά αναπαραγωγικά δείγματα. Αφετέρου, ο ετήσιος αριθμός παράνομων συλλήψεων εκτιμήθηκε σε περίπου 30 δείγματα σύμφωνα με το σχέδιο διαχειρίσεως.
- 64 Ως εκ τούτου, η εν λόγω θήρα διαχειρίσεως οδήγησε στη θανάτωση 13 ή 14 επιπλέον δειγμάτων σε σχέση με αυτά που θανατώθηκαν, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, λόγω της λαθροθηρίας, συνεπαγόμενη τοιουτοτρόπως αρνητικό καθαρό αποτέλεσμα επί του εν λόγω πληθυσμού.
- 65 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, είναι αμφίβολο αν το σχέδιο διαχειρίσεως και η εθνική νομοθεσία που καθορίζουν τον μέγιστο αριθμό των δυνάμενων να θανατωθούν σε ορισμένο κυνηγετικό έτος δειγμάτων και αποτελούν το πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται οι επίμαχες στην κύρια δίκη κατά παρέκκλιση άδειες, καθιστούν δυνατή την τήρηση της επιταγής που υπομνήσθηκε στη σκέψη 54 της παρούσας αποφάσεως, πράγμα που εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.
- 66 Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι, σύμφωνα με την αρχή της προφυλάξεως που καθιερώνεται στο άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, αν από την εξέταση των βέλτιστων διαθέσιμων επιστημονικών δεδομένων εξακολουθεί να υφίσταται αβεβαιότητα ως προς το αν μια παρέκκλιση θα έθιγε ή όχι τη διατήρηση ή την αποκατάσταση των πληθυσμών ενός απειλούμενου με εξαφάνιση είδους σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, το κράτος μέλος οφείλει να απόσχει από την υιοθέτηση ή την εφαρμογή της παρεκκλίσεως.
- 67 Ως εκ τούτου, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει αν η Υπηρεσία απέδειξε, βάσει επιστημονικών στοιχείων, ότι τα εδαφικά και ποσοτικά όρια που πλαισιώνουν τις επίμαχες στην κύρια δίκη κατά παρέκκλιση άδειες αρκούσαν για να διασφαλιστεί ότι δεν θα έβλαπταν τη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, των πληθυσμών των συγκεκριμένων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους.
- 68 Δεύτερον, όσον αφορά τις συνέπειες της δυσμενούς καταστάσεως διατηρήσεως ενός είδους επί της δυνατότητας χορηγήσεως κατά παρέκκλιση αδειών βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η χορήγηση κατά παρέκκλιση αδειών εξακολουθεί να είναι δυνατή μόνον κατ' εξαίρεση, όταν έχει δεόντως αποδειχθεί ότι δεν είναι ικανές να

επιδεινώσουν την κατάσταση διατηρήσεως των εν λόγω πληθυσμών ή να εμποδίσουν την αποκατάστασή τους σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως. Πράγματι, κατά το Δικαστήριο δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η θανάτωση περιορισμένου αριθμού δειγμάτων να μην επηρεάζει τον σκοπό του εν λόγω άρθρου 16, παράγραφος 1, ο οποίος συνίσταται στη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, του πληθυσμού των λύκων στην περιοχή της φυσικής κατανομής του. Η παρέκκλιση θα ήταν, επομένως, ουδέτερη για το συγκεκριμένο είδος (απόφαση της 14ης Ιουνίου 2007, Επιτροπή κατά Φινλανδίας, C-342/05, EU:C:2007:341, σκέψη 29).

- 69 Υπογραμμίζεται, εντούτοις, ότι η κατ' εξαίρεση χορήγηση κατά παρέκκλιση αδειών πρέπει να εκτιμάται επίσης υπό το πρίσμα της αρχής της προφυλάξεως, που υπομνήσθηκε στη σκέψη 66 της παρούσας αποφάσεως.
- 70 Τέταρτον, το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων επιβάλλει την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων σχετικά με τον περιορισμένο και συγκεκριμένο χαρακτήρα του αριθμού των δειγμάτων που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο συλλήψεως ή κρατήσεως, τον επιλεκτικό τρόπο και την περιορισμένη έκταση κατά την οποία μπορεί να γίνει η εν λόγω σύλληψη ή κράτηση, καθώς και τον αυστηρό χαρακτήρα του ελέγχου στον οποίο πρέπει να υπόκειται η τήρηση των προϋποθέσεων αυτών.
- 71 Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την προϋπόθεση σχετικά με τον συγκεκριμένο και περιορισμένο αριθμό της συλλήψεως ή κρατήσεως ορισμένων δειγμάτων των οικείων ειδών, επισημαίνεται ότι ο αριθμός αυτός θα εξαρτάται, εν πάση περιπτώσει, από το επίπεδο του πληθυσμού του είδους, από την κατάσταση διατηρήσεώς του και τα βιολογικά χαρακτηριστικά του. Ως εκ τούτου, ο αριθμός αυτός πρέπει να καθορίζεται βάσει συγκεκριμένων επιστημονικών στοιχείων γεωγραφικού, κλιματικού, περιβαλλοντικού και βιολογικού χαρακτήρα, καθώς και βάσει στοιχείων κρίσιμων για την εκτίμηση της καταστάσεως όσον αφορά την αναπαραγωγή και τη συνολική ετήσια θνησιμότητα του οικείου είδους από φυσικά αίτια (πρβλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις της 8ης Ιουνίου 2006, WWF Italia κ.λπ., C-60/05, EU:C:2006:378, σκέψεις 25 και 29, και της 21ης Ιουνίου 2018, Επιτροπή κατά Μάλτας, C-557/15, EU:C:2018:477, σκέψη 62).
- 72 Επομένως, ο αριθμός των συλλήψεων που επιτρέπονται βάσει της παρεκκλίσεως του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων πρέπει, για να μπορεί να θεωρηθεί ότι πληροί την προϋπόθεση αυτή, να οριοθετείται κατά τρόπο ώστε να μη συνεπάγεται τον κίνδυνο σημαντικών αρνητικών συνεπειών επί της δομής του οικείου πληθυσμού, έστω και αν αυτός καθ' εαυτόν δεν βλάπτει τη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, των πληθυσμών των συγκεκριμένων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους. Ο αριθμός αυτός πρέπει όχι μόνο να είναι αυστηρώς περιορισμένος βάσει των αναφερθέντων κριτηρίων, αλλά επίσης να καθορίζεται σαφώς στις αποφάσεις περί χορηγήσεως κατά παρέκκλιση αδειών.
- 73 Όσον αφορά, εν συνεχεία, τις προϋποθέσεις επιλεκτικότητας και περιορισμού της συλλήψεως ή της κρατήσεως ορισμένων δειγμάτων ειδών, πρέπει να γίνει δεκτό ότι επιβάλλουν να ορίζεται, στο πλαίσιο της παρεκκλίσεως, ο πλέον περιορισμένος, συγκεκριμένος και πρόσφορος αριθμός δειγμάτων, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού που επιδιώκεται με την εν λόγω παρέκκλιση. Επομένως, μπορεί να είναι αναγκαίο, λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου του πληθυσμού του οικείου είδους, της καταστάσεως της διατηρήσεώς του και των βιολογικών χαρακτηριστικών του, η παρέκκλιση να περιορίζεται όχι μόνο στο οικείο είδος ή στους τύπους ή στις ομάδες των δειγμάτων του, αλλά και στα ατομικά προσδιοριζόμενα δείγματα.
- 74 Τρίτον, η προϋπόθεση σχετικά με την οριοθέτηση, με αυστηρά ελεγχόμενες προϋποθέσεις, των παρεκκλίσεων που βασίζονται στο άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων συνεπάγεται, ιδίως, ότι οι προϋποθέσεις αυτές καθώς και ο τρόπος με τον οποίο διασφαλίζεται η τήρησή τους καθιστούν δυνατό να διασφαλιστεί ο επιλεκτικός και περιορισμένος χαρακτήρας των συλλήψεων ή της κρατήσεως των δειγμάτων των οικείων ειδών. Ως εκ τούτου, για κάθε παρέκκλιση δυνάμει της διατάξεως αυτής, η αρμόδια εθνική αρχή πρέπει, πριν την επιτρέψει, να βεβαιώνεται για

την τήρηση των προβλεπομένων σε αυτήν προϋποθέσεων και να παρακολουθεί τις συνέπειές της *a posteriori*. Πράγματι, η εθνική νομοθεσία πρέπει να διασφαλίζει ότι η νομιμότητα των αποφάσεων με τις οποίες επιτρέπονται παρεκκλίσεις βάσει της διατάξεως αυτής και ο τρόπος με τον οποίον οι εν λόγω αποφάσεις εφαρμόζονται, περιλαμβανομένης της τήρησης των προϋποθέσεων που αφορούν μεταξύ άλλων τις περιοχές, τις ημερομηνίες, τις ποσότητες και τα είδη των δειγμάτων που αφορούν, από τις οποίες εξαρτώνται, υπόκεινται σε αποτελεσματικό και έγκαιρο έλεγχο (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 8ης Ιουνίου 2006, WWF Italia κ.λπ., C-60/05, EU:C:2006:378, σκέψη 47).

- 75 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει, πρώτον, ότι οι επίμαχες στο πλαίσιο της κύριας δίκης κατά παρέκκλιση άδειες αφορούν τη θανάτωση περιορισμένου αριθμού λύκων, ήτοι επτά δειγμάτων. Όπως, όμως, επισήμανε η Επιτροπή, ο αριθμός αυτός πρέπει να ενταχθεί, προκειμένου να εκτιμηθεί η τήρηση των προϋποθέσεων του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων, στο ευρύτερο πλαίσιο των επιτρεπομένων συλλήψεων στο πλαίσιο της θήρας διαχειρίσεως, η οποία, όπως υπομνήσθηκε στις σκέψεις 62 έως 64 της παρούσας αποφάσεως, δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την τήρηση των απαιτήσεων που θέτει η διάταξη αυτή.
- 76 Δεύτερον, είναι αληθές ότι οι επίμαχες στη διαφορά της κύριας δίκης αποφάσεις περί χορηγήσεως κατά παρέκκλιση αδειών περιέχουν ορισμένες ενδείξεις σχετικά με τα είδη των στοχευόμενων δειγμάτων, όπως είναι, ειδικότερα, τα νεαρά δείγματα ή εκείνα που προκαλούν ζημιές.
- 77 Εντούτοις, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής και από τις διευκρινίσεις που παρασχέθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, οι κατά παρέκκλιση άδειες απλώς συνιστούν στους αποδέκτες τους να στοχεύουν ορισμένα άτομα και να αποφεύγουν άλλα, χωρίς να τους υποχρεώνει. Κατά συνέπεια, δεν αποκλείουν τη στοχοποίηση, κατά την εφαρμογή των παρεκκλίσεων αυτών, των αναπαραγωγικών δειγμάτων που έχουν ιδιαίτερη σημασία σε σχέση με τους σκοπούς της οδηγίας περί οικοτόπων, οι οποίοι υπομνήσθηκαν στη σκέψη 25 της παρούσας αποφάσεως.
- 78 Τρίτον, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι, παρά την περί του αντιθέτου ένδειξη, στο πλαίσιο των εν λόγω κατά παρέκκλιση αδειών, φαίνεται να έχουν θανατωθεί 20 δεσπόζοντα αρσενικά στο πλαίσιο της θήρας διαχειρίσεως κατά τη διάρκεια του κρίσιμου στην κύρια δίκη κυνηγετικού έτους, γεγονός που επιτρέπει την αμφισβήτηση του επιλεκτικού χαρακτήρα των κατά παρέκκλιση αδειών που έχουν χορηγηθεί, της αποτελεσματικότητας του ελέγχου της εφαρμογής τους, καθώς και του περιορισμένου χαρακτήρα των συλλήψεων.
- 79 Ως εκ τούτου, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες χορηγήθηκαν οι επίμαχες στην κύρια δίκη κατά παρέκκλιση άδειες καθώς και ο τρόπος με τον οποίο ελέγχθηκε η των προϋποθέσεων αυτών καθιστούν δυνατή τη διασφάλιση του επιλεκτικού και περιορισμένου χαρακτήρα των συλλήψεων δειγμάτων των συγκεκριμένων ειδών κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων.
- 80 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας περί οικοτόπων έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην έκδοση αποφάσεων περί χορηγήσεως αδειών κατά παρέκκλιση από την απαγόρευση της εκ προθέσεως θανάτωσης του λύκου, την οποία προβλέπει το άρθρο 12, παράγραφος 1, στοιχείο α', σε συνδυασμό με το παράρτημα IV, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, στο πλαίσιο της θήρας διαχειρίσεως, της οποίας σκοπός είναι η καταπολέμηση της λαθροθηρίας, εάν:
- ο σκοπός που επιδιώκεται με τις κατά παρέκκλιση άδειες δεν τεκμηριώνεται κατά τρόπο σαφή και ακριβή και εάν, εν όψει συγκεκριμένων επιστημονικών στοιχείων, η εθνική αρχή δεν επιτυγχάνει να αποδείξει ότι αυτές οι κατά παρέκκλιση άδειες είναι κατάλληλες για την επίτευξη του σκοπού αυτού,

- δεν έχει δεόντως αποδειχθεί ότι ο σκοπός τον οποίο επιδιώκουν δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλη αποτελεσματική λύση, καθόσον η ύπαρξη και μόνον παράνομης δραστηριότητας ή οι δυσκολίες στις οποίες προσκρούει η εφαρμογή του ελέγχου της δραστηριότητας αυτής δεν μπορούν να αποτελέσουν επαρκές στοιχείο συναφώς,
- δεν διασφαλίζεται ότι οι κατά παρέκκλιση άδειες δεν θα παραβιάσουν τη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, των πληθυσμών του συγκεκριμένου είδους στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους,
- οι παρεκκλίσεις δεν αποτέλεσαν αντικείμενο εκτιμήσεως της καταστάσεως διατηρήσεως των πληθυσμών του συγκεκριμένου είδους, καθώς και των συνεπειών που η σχεδιαζόμενη παρέκκλιση μπορεί να έχει επ’ αυτής, στο επίπεδο του οικείου κράτους μέλους ή, κατά περίπτωση, στο επίπεδο της βιογεωγραφικής περιοχής την οποία αφορά η παρέκκλιση, όταν τα σύνορα του εν λόγω κράτους μέλους καλύπτουν περισσότερες βιογεωγραφικές περιοχές ή ακόμη αν το απαιτεί η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους και, κατά το μέτρο του δυνατού, σε διασυνοριακό επίπεδο, και
- δεν πληρούνται το σύνολο των προϋποθέσεων που αφορούν τον επιλεκτικό τρόπο και την περιορισμένη έκταση των συλλήψεων ενός περιορισμένου και συγκεκριμένου αριθμού ορισμένων δειγμάτων ειδών που περιλαμβάνονται στο παράρτημα IV της εν λόγω οδηγίας υπό αυστηρά ελεγχόμενους όρους, η τήρηση των οποίων πρέπει να αποδεικνύεται λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, του επιπέδου του πληθυσμού, της καταστάσεως διατηρήσεώς του και των βιολογικών χαρακτηριστικών του.

Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να επαληθεύσει αν τα ως άνω συντρέχουν στη διαφορά της κυρίας δίκης.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁸¹ Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ’ αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο ε΄, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται στην έκδοση αποφάσεων περί χορηγήσεως αδειών κατά παρέκκλιση από την απαγόρευση της εκ προθέσεως θανατώσεως του λύκου, την οποία προβλέπει το άρθρο 12, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, σε συνδυασμό με το παράρτημα IV, στοιχείο α΄, της οδηγίας αυτής, στο πλαίσιο της θήρας διαχειρίσεως, της οποίας σκοπός είναι η καταπολέμηση της λαθροθηρίας, εάν:

- ο σκοπός που επιδιώκεται με τις κατά παρέκκλιση άδειες δεν τεκμηριώνεται κατά τρόπο σαφή και ακριβή και εάν, εν όψει συγκεκριμένων επιστημονικών στοιχείων, η εθνική αρχή δεν επιτυγχάνει να αποδείξει ότι οι κατά παρέκκλιση άδειες είναι κατάλληλες για την επίτευξη του σκοπού αυτού,
- δεν έχει δεόντως αποδειχθεί ότι ο σκοπός τον οποίο επιδιώκουν δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλη αποτελεσματική λύση, καθόσον η ύπαρξη και μόνον παράνομης δραστηριότητας ή οι δυσκολίες στις οποίες προσκρούει η εφαρμογή του ελέγχου της δραστηριότητας αυτής δεν μπορούν να αποτελέσουν επαρκές στοιχείο συναφώς,

- δεν διασφαλίζεται ότι οι κατά παρέκκλιση άδειες δεν θα παραβιάσουν τη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, των πληθυσμών του συγκεκριμένου είδους στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους,
- οι παρεκκλίσεις δεν αποτέλεσαν αντικείμενο εκτιμήσεως της καταστάσεως διατηρήσεως των πληθυσμών του συγκεκριμένου είδους, καθώς και των συνεπειών που η σχεδιαζόμενη παρέκκλιση μπορεί να έχει επ’ αυτής, στο επίπεδο του οικείου κράτους μέλους ή, κατά περίπτωση, στο επίπεδο της βιογεωγραφικής περιοχής την οποία αφορά η παρέκκλιση, όταν τα σύνορα του κράτους μέλους καλύπτουν περισσότερες βιογεωγραφικές περιοχές ή ακόμη αν το απαιτεί η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους και, κατά το μέτρο του δυνατού, σε διασυνοριακό επίπεδο, και
- δεν πληρούται το σύνολο των προϋποθέσεων που αφορούν τον επιλεκτικό τρόπο και την περιορισμένη έκταση των συλλήψεων ενός περιορισμένου και συγκεκριμένου αριθμού ορισμένων δειγμάτων ειδών που περιλαμβάνονται στο παράρτημα IV της εν λόγω οδηγίας υπό αυστηρά ελεγχόμενους όρους, η τήρηση των οποίων πρέπει να αποδεικνύεται λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, του επιπέδου του πληθυσμού, της καταστάσεως διατηρήσεώς του και των βιολογικών χαρακτηριστικών του.

Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να επαληθεύσει αν τα ως άνω συντρέχουν στη διαφορά της κυρίας δίκης.

(υπογραφές)